

тема:

Голова НААУ, РАУ
Лідія Ізовітова
взяла участь
у 53-й Європейській
конференції
президентів
адвокатур

с. 3

Конвенцію
про захист
професії адвоката
ухвалила
Рада Європи

с. 4

Дайджест
діяльності
комітетів
та секцій НААУ
за лютий –
березень 2025 року

с. 13

Історія
адвокатури:
Адвокат
Ігор Кістяківський –
Державний секретар
і Міністр внутрішніх
справ Української
Держави (частина 1)

с. 56

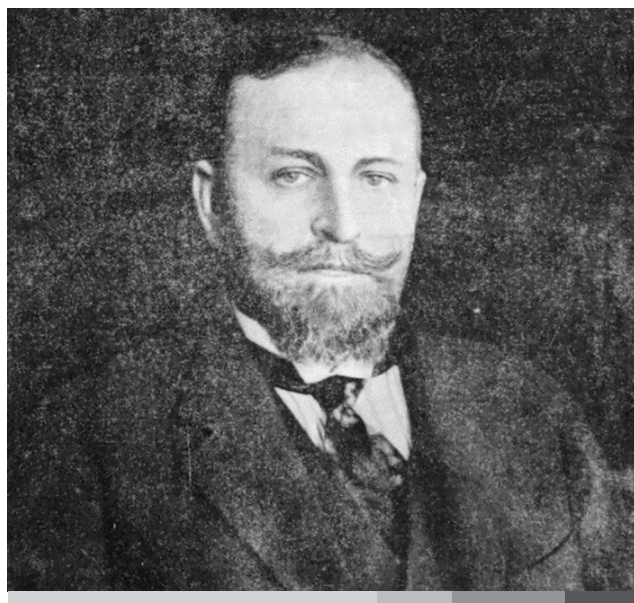
АДВОКАТ ІГОР КІСТЯКІВСЬКИЙ — ДЕРЖАВНИЙ СЕКРЕТАР І МІНІСТР ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (ЧАСТИНА 1)

Павло Гай-Нижник, доктор історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, учасник всеукраїнського Проєкту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ

Відомий в російських та українських дореволюційних колах адвокат, московський присяжний повірений і громадський, а з проголошенням 29 квітня 1918 р. Української Держави у формі Гетьманату ще й державний діяч, Ігор Олександрович Кістяківський (1876 — 1940) по праву вважається однією з найосвіченіших особистостей свого часу.

На превеликий жаль, в сучасній історіографії життя та діяльність І. О. Кістяківського, який, за словами колишнього гетьмана П. Скоропадського, «керував країною в, так би мовити, міжцарствії», є абсолютно недослідженою. Сподіватимемось — поки-що; позаяк без аналізу позиції, ролі та дій цієї людини у перебігу національного державотворення 1918 р. неможливо скласти повносьязного уявлення про політичні процеси та державне будівництво в Україні в період існування Гетьманату П. Скоропадського від 29 квітня по 14 грудня 1918 року.

Становище Ігоря Олександровича у гетьманській владній вертикалі 1918 р. важко переоцінити. Ім'я І. Кістяківського, державного секретаря і міністра внутрішніх справ Української Держави, свого часу не сходило як зі шпальтів газет, так і з вуст знаних політиків і пересічних громадян. Як згадував один з тогочасних громадсько-політичних діячів, «Ігор Кістяковський і під час, і після гетьмана був у нас притчею во язицех. Його звинувачували у всеможливих вадах й називали «злим генієм» Скоропадського». А один з лідерів УНР та українських соціал-демократів В. Винниченко називав І. Кістяківського найрозумнішим із кадетів, котрий своєю прудкістю зробив главу української держави (тобто гетьмана П. Скоропадського) своїм рабом. Він відігравав провідну роль в Раді Міністрів країни і мав неабиякі важелі впливу на гетьмана, а Павло Скоропадський називав його своїм «злим духом».

Народився І. О. Кістяківський 4 січня 1876 р. у Києві в сім'ї відомого українського вченого і громадського діяча, професора Київського університету св. Володимира Олександра Федоровича Кістяковського (1829 — 1884) та Олександри Іванівни (в дівоцтві — Міхель). Мати Олександри Іванівни була рідною сестрою першої дружини відомого українського діяча та історика В. Антоновича — Варвари Іванівни. Рід Кістяковських походить із селян. Прадід І. Кістяковського Омелян Васильович був кріпаком графа Іллі Безбородька і 1808 р. був відпущений на волю. Мешкав він у містечку Стольному Сосницького повіту Чернігівської губернії. Дід Ігоря Олександровича, Федір, закінчив Чернігівську духовну семінарію й був священиком в с. Городище того ж повіту, а також автором «Воспоминаний» про побут того часу (надруковані у «Киевской старине» 1895 р.).

Батько І. Кістяківського Олександр Федорович (14/26 березня 1833 — 13/25 січня 1885) був відомим вченим, професором кримінального права в київському університеті св. Володимира, активним громадським діячем, помічником редактора журналу «Основа» та діяльним членом «Старої Громади».

Брат Ігоря Олександровича Богдан Кістяківський також став відомим вченим і у 1918 р. був причетним до державних структур Гетьманату. У 1909 р. Б. Кістяковський входив до групи інтелектуалів (Гершензон, Струве, Бердяєв, Ізгоев та ін.), яка висунула на порядок денний громадськості питання: чи не є хворою Росія. Через цю фактично заборонену в імперії тему на них було кинуте усю критичну міць Росії. У часописі «Вехи» Б. Кістяківський зазначає, що в Росії з презирством ставляться до права як до чогось відносного, другого-рядного, і додає: «Соціальна дисципліна створюється лише правом. Дисципліноване суспільство і суспільство з розвинутим правовим порядком — тотожні поняття». При цьому він наголошує, що за 40 років існування в Росії присяжних повірених в країні так і не склався стан справжніх юристів, як це відбулося в інших країнах і як повинно було б відбуватися. Відтак, склався стан, швидше, борців за нові права, а це зовсім інша справа.

У дитячі та юнацькі роки Ігор Кістяківський ріс під впливами таких славетних українських діячів, як його брат, а також В. Антоновича (що також доводився йому родичем), В. Науменка, П. Житецького та ін. Закінчив юридичний факультет Київського університету з золотою медаллю за роботу з історії римського права. По закінченні університету виїхав до Німеччини і провів там три роки, вивчаючи у різних німецьких університетах цивільне та римське право. Після повернення до Росії став доцентом Київського університету св. Володимира по кафедрі римського права. У 1903 р. виїхав з Києва до Москви, де зайнявся адвокатурою, став присяжним повіреним. Одночасно, як приват-доцент, викладав у місцевому університеті цивільний кодекс.

У 1910 р. І. Кістяківський на знак протесту проти втручання в університетське самоврядування з боку міністра освіти Кассо залишив Московський університет; разом з тим продовжував читати лекції в Московському комерційному інституті. Як адвокат набув собі широкої популярності у Москві. Був членом масонської ложі «Великий Схід Народів Росії», що існувала протягом 1912 — 1916 рр. і в якій провідну роль відігравали члени російської партії конституційних демократів. Мешкаючи

у Москві, жваво цікавився українським національним рухом і матеріально підтримував видання «Украинской Жизни» (співробітником якої, до речі, був С. Петлюра). Як зазначав Д. Дорошенко, «на його світогляд багато вплинули свого часу писання Драгоманова, з яким знайомив його старший брат, відомий український вчений і завзятий драгомановець Богдан Ол[ександрович] Кістяковський». Сам Ігор Кістяківський часто полюбляв розповідати, що його предки брали участь у битві під Полтавою, після якої залишився в живих лише один Кістяківський, від якого і пішов його рід.

Після більшовицького перевороту він повернувся до столиці України. В Києві у 1917 — 1918 рр. І. Кістяківський мешкав у так званому «шоколадному будинку» — гарній двоповерховій садибі з численними скульптурними прикрасами по вул. Левашівській, 15-А (сьогодні — Шовковична, 17/2).

Цілком очевидно, що Ігор Олександрович до революції був далекий від великої політики, як, власне, й від українського революційного руху, хоча й брав участь у національному культурно-просвітньому житті. Проте гетьманові П. Скоропадському він, між іншим, розповідав, що у 1915 — 1916 рр. був причетним до революційної діяльності.

На мою думку, І. Кістяківський був яскравим представником так званої національної «буржуазної»

(консервативної) інтелігенції з гострою антипатією до соціалістичних ідей, плодом російського імперського організму та української духовної культури і генетичної природи.

Саме тому, коли у квітні 1918 р. після попередніх спроб створити уряд Української Держави М. Устимовичем та М. Василенком, 10 травня 1918 р. остаточний склад Ради Міністрів було сформовано Ф. Лизогубом, Ігор Кістяківський увійшов до його складу. В Кабінеті Ф. Лизогуба він належав до групи міністрів, яка зорганізовувалася приватно для підтримки і твердого проведення національного курсу (Б. Бутенко, Д. Дорошенко, І. Кістяковський, Ю. Любинський і О. Рогоза). Щодо його української позиції, Д. Донцов свідчив у щоденнику, що якось І. Кістяківський зауважив щодо єдиної можливої альтернативної розв'язки українсько-московського протистояння: «або українець буде чистити чоботи москалеві, або москаль українцеві». Сам він, зазначав при цьому Д. Донцов, волів чистити чоботи москалеві. Проте не слід досить серйозно сприймати кілкі коментарі Д. Донцова, позаяк відомо, що останній у 1918 р., працюючи директором Українського телеграфного агентства (УТА), був підлеглим І. Кістяківського, а їхні особисті та професійні взаємини були, м'яко кажучи, антипатійними та вкрай загостреними.

В уряді Ф. Лизогуба І. Кістяківський спочатку, 16 травня 1918 р. отримав портфель державного секретаря. Вже 18 травня І. Кістяківський посвідчив своїм підписом затверджений гетьманом Статут Малої Ради міністрів.

Вже з перших же днів свого державного секретарювання І. Кістяківський одразу взявся за нагальне питання — встановлення контактів з командуванням австро-угорських військ на півдні України, позаяк там, в Одесі, все ще не було призначено гетьманської адміністрації, а натомість ще з часів Центральної Ради було скасоване генерал-губернаторство, міська дума розпущена комісаром УНР О. Коморним й, водночас, встановилася австро-угорська військова влада.

Відтак державний секретар негайно відвідав Південну Пальміру, де провів успішні перемовини з австрійським фельдмаршалом Е. Бельцем й домовився про запровадження при австро-угорському командуванні в Україні посади представника голови Ради міністрів (ним став майбутній прем'єр-міністр С. Гербель) та узгодив кандидатуру на одеського міського отамана (ген. В. Мустафіна). Водночас Е. Бельца було запрошено відвідати Київ.

Повернувшись до столиці, І. Кістяківський вже 27 травня доповів про підсумки своєї місії на засіданні Ради Міністрів й отримав схвалення своїх зусиль у вигляді урядової подяки «за успішно виконане доручення пана Гетьмана і Ради Міністрів». Того ж дня урядовці ухвалили законопроект, за яким публікація законів тимчасово покладалася на Державну канцелярію через «Державний вістник», який і був затверджений гетьманом.

Тоді ж, 27 травня (відповідно до Постанови Ради міністрів від 17 травня), державним секретарем було створено Комісію по ліквідації канцелярії колишньої Центральної Ради. Комісія складалася з двох частин: самої канцелярії та організаційної комісії, співробітники-інструктори якої на місцях інформували населення про розгортання українського національного руху, діяльність Центральної Ради та її установ (членам скасованої комісії та співробітникам демісованої канцелярії було виплачено утримання та ліквідаційні кошти).

Слід відмітити також, що ще 30 травня 1918 р. гетьманом була затверджена Постанова Ради міністрів «Про урочисту обітницю урядовців і суддів та присягу військових на вірність Українській Державі», у якій зазначалося:

«1. Урядовці, що на державній службі цивільних відомств Української Держави, а також ті особи, що знов мають вступити на цю службу, повинні дати таку обітницю на вірність Українській Державі:

«Урочисто обіцяю вірно служити Державі Українській, визнавати її державну владу, виконувати її закони і всіма силами охороняти її інтереси й добробут».

2. Коли особи, що зазначено у I-му артикулі цієї постанови, відмовляться від урочистої обітниці, то їх не приймається на службу, а ті, що вже є на службі, звільняються від неї».

Нагальним же поточним інституалізаційним завданням державного секретаря було вироблення і затвердження офіційного статусу і повноважень Державної канцелярії (секретаріату), яке так і не було завершено його попередником. Тож І. Кістяківському довелося налагоджувати роботу і фактично створювати Державну канцелярію. В результаті цієї роботи Державна канцелярія при Раді міністрів Української Держави набула завершеного структурного вигляду.

Державна канцелярія Української Держави була створена на основі Закону «Про порядок складання законопроектів, внесення їх до Ради міністрів, розгляд

у Раді, затвердження їх і про форми і порядок оголошення законів» від 2 червня 1918 р. Відповідно до нього закони мали розроблятися у відповідних міністерствах або ж у Державній канцелярії й вноситися до Ради міністрів через Державну канцелярію за підписом міністра і посвідченням директора департаменту. Проекти слід було подавати у 20 примірниках (для кожного члена уряду). При цьому державний секретар міг у письмовій формі подавати свої зауваження і побажання. Під час обговорення на засіданнях Ради міністрів мав вестися протокольний журнал. Закон мусив бути остаточно посвідчений державним секретарем. Законопроекти і закони ставали чинними лише після їхнього затвердження гетьманом й надсилалися до Державної канцелярії та для оголошення до Генерального суду, позаяк він на той час видав виданням «Державного вістника». Проте від 27 травня тимчасово, до реформи Генерального суду, оголошенням законів відала Державна канцелярія. При цьому Закон Центральної Ради від 17 листопада 1917 р. про тимчасовий розпорядок публікацій законів касувався.

Співробітники Державної канцелярії (за винятком її голови) покидали засідання Ради міністрів лише при обговоренні нею таємних питань. Основу її склали працівники колишньої Державної генеральної канцелярії УНР. Владі ж П. Скоропадського необхідно було у короткий строк ліквідувати анархію, налагодити державне життя, вирішити низку важливих питань щодо відновлення державно-адміністративного функціонування, економіки, сільського господарства, транспорту, зв'язку, народної освіти тощо. Зазначене вимагало бездоганного виконання накреслених урядом рішень, побудови налагодженої системи організації ділових процесів зверху донизу, вироблення навичок підготовки важливих для країни нормативно-розпорядчих документів.

Так, уже в перший місяць було налагоджено чітку організацію поточного діловодства на вищому рівні державного управління. Досить чітко була поставлена й організація роботи з документами у Раді міністрів, міністерствах, відомствах та в Державному сенаті. З метою підвищення дієвості виконання рішень Ради міністрів був визначений порядок затвердження журналів її засідань. Постановою Ради міністрів від 28 травня 1918 р. було встановлено, що примірники журналів засідання перед його початком необхідно надавати всім присутнім міністрам чи їх заступникам, які протягом

доби повинні вносити туди зауваження та поставити свій підпис.

Були розроблені й відповідні штати (Тимчасові штати Державної канцелярії Ради міністрів Української Держави), встановлені посадові оклади, які дозволяли підбирати гідних чиновників, знову ж таки на засадах економії державних коштів. Затверджено було також Інструкцію про порядок призначення на урядову службу по Державній канцелярії Ради міністрів Української Держави.

10 червня державний секретар І. Кістяківський на засіданні Ради міністрів рішуче вніс пропозицію щонайшвидше видати Закон про українське підданство. Фактично то була вимога остаточно де-юре завершити і оформити факт самостійності та суверенітету Української Держави. Закон «Про громадянство Української Держави» було затверджено П. Скоропадським 2 липня 1918 року.

Попри те, що формально державний секретар не входив до складу уряду Української Держави, він все ж брав участь у всіх засіданнях Ради міністрів з правом дорадчого голосу. Пізніше державний секретар вже вважався членом Кабінету міністрів з правом дорадчого голосу, а з питань, які вносила Державна канцелярія, йому надавалося право ухвального голосу. Державний секретар візував усі закони, затверджені гетьманом, усі акти Ради міністрів. Товаришами (заступниками) державного секретаря визначалися дві особи, що були призначені особистим наказом гетьмана.

До обов'язків державного секретаря належали:

- 1) розпорядження про оголошення законів Української Держави, актів та постанов Ради міністрів;
- 2) розпорядження про розроблення за дорученням Кабінету міністрів і внесення на розгляд проектів законів та інших постанов;
- 3) керівництво кодифікацією всіх законів Української Держави;
- 4) внесення на розгляд Ради міністрів законопроектів, розроблених окремими міністерствами зі своїми заувагами;
- 5) керівництво діяльністю підпорядкованих інституцій.

Державна канцелярія провадила технічну частину роботи вищого законодавчого та виконавчого органу Української Держави — Ради міністрів, а саме: протолювання її засідань, а потім і їх редагування й публікацію. Якщо ж врахувати, що гетьманський уряд засідав мало

не щодня, а його засідання тривали від 8 години вечора до 1-ї чи 2-ї години ночі, а часто й до 4-ї або 5-ї години ранку, то роботи у державного секретаря та його підлеглих вистачало вдосталь. Сам же державний секретар, крім праці по керівництву своєю установою, завжди був присутній на урядових засіданнях.

Державний секретаріат вів технічну частину протоколювань засідань Ради Міністрів, редагував і згодом публікував її рішення; був інституцією, що мала редагувати й публікувати закони, різного роду доклади, проекти, статuti, офіційні записки тощо; крім того, працівники цього відомства, добре обізнані на українській мові, дбали про її чистоту і неодноразово виступали (в тому числі й офіційно) як оборонці її державного статусу. Так, наприклад, відомою є опублікована у жовтні 1918 р. записка працівників Державного секретаріату, підписана його вищими чинами, до державного секретаря С. Завадського в оборону державності української мови з приводу нарікань окремих урядовців на нібито її «недорозвинутість і бідність».

Розробляти законопроекти могла й сама Державна канцелярія. Так, скажімо, саме її правники розробляли Положення про Комісію управління та ліквідації організацій військового часу або ж проєкт Закону про відновлення козацтва в Українській Державі та ін.

На початку червня уряд доручив І. Кістяківському утворити при Державній канцелярії міжвідомчу комісію, яка мала (за участю представників німецького командування) здійснити інвентаризацію казенних будівель цивільного і військового призначення, а потім здійснити відповідний перерозподіл між центральними установами столиці. Чи от коли 20 листопада Рада міністрів розглядала питання про «видання закону, який встановлює порядок виборів до Українського Союму» (тоді урядовці зійшлися на тому, що Соїм слід буде скликати до 15 лютого 1919 р.), то саме державному секретареві було доручено створити з цією метою при Державній канцелярії технічну комісію з науковців для розробки до 5 грудня 1918 р. відповідного законопроекту. «Перший Соїм має бути парламентом з установчими функціями, а виборчий закон побудований на основі загального, прямого, рівного і таємного голосування», — наголошувалося у постанові.

У цьому контексті важливого значення набуло питання преси. На перших порах існування Гетьманату вирішення питань, пов'язаних з пресою, було зосереджено в Міністерстві внутрішніх справ під опікуван-

ням товариша міністра О. Вишневського та директора Прес-бюро Д. Донцова. Врешті, це питання переросло в проблему, яку навіть у Раді Міністрів не могли спрямувати у плідне русло. При цьому, однак, новий державний секретар І. Кістяківський, що не мав жодного відношення до цієї справи, як згадував гетьман, «судячи з його заяв, питання преси розумів і надавав йому великого значення». Він (І. Кістяківський) постійно цікавився проблемами преси, вказував шлях їх налагодження і, головне, мав струнку систему, яка подобалася П. Скоропадському. Саме тому гетьман й вирішив передати питання преси у відання державного секретаря.

«Кістяковський р'яно взявся за справу. Було між іншим вирішено, — згадував П. Скоропадський, — крім правильної постановки з кожноденною пресою, створити ще осібне українське видавництво, де б друкувалася лише одна гарна українська література для народу. Були в Кістяковського засідання з цілою низкою осіб. Всі наполягали на придбанні дуже великого будинку, котрий став би палацом преси. Замашки були дуже широкі. Інформацію мало було бути вірно поставлено, крім преси, тут мав бути зосереджений весь відділ пропаганди, і кінематограф, і плакати тощо. Почалося з того, що дім купили й звільнили його. Потім не було ротаційних машин. Нарешті й це дістали...».

І. Кістяківський, за словами редактора офіційного «Державного вістника» І. Ющишина, «організував цілу установу; в його всіх розпорядженнях відчувалося руку свідомого й практичного державного мужа. Він належав також до тих державних мужів, що не вміли по українськи ні слова сказати.

Зараз на першому побаченні зі мною він заявив, що «Державний Вістник» залишиться на дальше при Державній Канцелярії, а його редакція буде Відділом Департаменту Преси при Державній Канцелярії. Мені доручив організувати цей департамент із тим що сюди належатиме також і цензурний відділ. Цей останній відійшов небавком до Міністерства Внутрішніх Справ.

З появою державного секретаря Ігоря Кістяковського запанувало в Державній Канцелярії велике оживлення. Державному Секретареві додала до помічі Рада Міністрів двох товаришів: Миколу Могилянського й [Володимира] Романова. Перший, відомий український публіцист, другий рідний брат української письменниці Наталі Романович».

Проте, попри політичні різноголосся, чи не усі сучасники та очевидці тих часів сходяться на потужній

працездатності нового державного секретаря та його безсумнівні організаторські чесноти та розумові таланти. «Хай скажуть ті, хто працював в «Державній канцелярії», скільки життя вирувало в ній за Кістяковського? Який важкий був й солодкий тягар праці?! Хай секретарі Ради міністрів скажуть, які блискучі промови згасли у стінах дому, де жив Скоропадський, у затхлій атмосфері нашої жалюгідної громадськості», — згадував про І. Кістяківського у своєму щоденнику товариш державного секретаря М. Могилянський, додаючи, що той у свої 42 роки мав слабке серце й виглядав на 55-річного чоловіка «з предивними, нервовими нотками в голосі».

Співробітники Державного секретаріату (за винятком його голови) покидали засідання уряду лише при обговоренні ним таємних питань. І. Кістяківському довелося налагоджувати роботу і фактично створювати Державний секретаріат (до нього держсекретарем короткий час був М. Гижицький). В результаті Державний секретаріат при Раді Міністрів Української Держави набув завершеного структурного вигляду у складі департаментів: законодавчих справ Державної канцелярії (директор М. Володковський), загальних справ Державної канцелярії (С. Гаєвський), державної друкарні (Г. Іовенко), редакції «Державного Вістника» (редактор І. Юцишин), Термінологічної комісії (проф. А. Кримський) та секретаря Ради Міністрів В. Дитятини.

Одночасно з травня 1918 р. , з часу початку мирних переговорів між Українською Державою та РСФРР, І. Кістяківський (до 10 серпня 1918 р.) — заступник голови української мирової делегації. Разом з головою делегації С. Шелухіним підписав прелімінарний мир і 12 червня 1918 р. текст договору про припинення воєнних дій та відновлення залізничної комунікації. При делегації діяло 8 комісій: політична, військово-морська, фінансова, комунікаційна, культурна, економічна і юридично-редакційна, а у певних моментах також і культурна комісія Міністерства ісповідань.

18 червня 1918 р. державний секретар І. Кістяківський увійшов також і до складу Особливого вищого технічного комітету, який став керівним ядром Особливого технічного комітету при Раді Міністрів, що мав займатися питаннями відновлення і планомірної забудови київського передмістя Звіринець, яке 6 червня постраждало від вибухів складів військових набоїв та снарядів, що спричинило повну руйнацію району й призвело до катастрофічних жертв серед робітничого

населення (загинуло понад 1 тис. осіб і близько 10 тис. отримали поранення).

Цікаво, що вже в еміграції колишній товариш (заступник) державного секретаря М. Могилянський надав таку досить широку характеристику І. Кістяківському й, зокрема, щодо становища влітку 1918 р.: «І. О. Кістяковський, найбільш яскрава фігура в усьому міністерстві гетьмана, розумна, талановита й надзвичайної працездатності людина. Він з останніх сил вибивався, намагаючись зміцнити владу, що частково, особливо в провінції, йому й вдавалося, але об'єднати кабінет [міністрів] на єдино рятівній в той момент політиці твердоті владі було неможливо, і такі впливові міністри, як, наприклад М. П. Василенко, діловий С. М. Гутник, симпатичний та гуманний В. В. Зінківський, йшли означено проти Кістяковського, захоплюючи за собою рівно половину Ради міністрів. Повторювалася трагедія влади Тимчасового уряду в Петрограді, і незважаючи на попереджувальний, яскравий досвід історії, люди вперто трималися шляху політичної маніловщини та незворушливого прекраснодушшя».

Інший його заступник по посаді державного секретаря В. Романов залишив такі враження про свого патрона: «Кістяковський вважав за потрібне для чогось розігравати з себе «щирого українця» навіть наодинці з людьми, з якими він був добре знайомий з юних років. Одного разу, в приймальні гетьмана у нас зав'язалася палка суперечка, коли К[істяковський] почав раптом паплюжити Москву, російську літературу і т. д. ...

Намагаючись зовні наслідувати Столипіна, Кістяковський, як правовірний колись кадет, мабуть, щиро вірив, що державний діяч — консерватор і націоналіст, яким він з'явився на Україні, повинен бути різким, грубим і страшенно хитрим». Утім на думку багатьох сучасників, в тому числі й його політичних супротивників, «він був найтолкувішим і активним членом гетьманських кабінетів», «безсумнівно розумною людиною».

Закон «Про порядок призначення на державну службу» від 24 липня 1918 р. став останнім посвідченням І. Кістяківським як в. о. державного секретаря законодавчим актом.

На посаді державного секретаря Ігор Олександрович працював до 5 липня 1918 р. , коли йому було запропоновано посісти крісло міністра внутрішніх справ. Він справляв враження дуже вольової людини, хоч і з деяким цинізмом, а головне, що прагнула безперестанку працювати.